

X. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia
Kolozsvár, 2007. május 26 – 27.

Kizökkent-e a filozófia?

Témavezető tanár:

Dr. Király István, docens
Babes – Bolyai Tudományegyetem
Történelem – Filozófia Szak
Szisztematikus Filozófia Tanszék

Szerző:

Baló Levente
Babes – Bolyai Tudományegyetem
Történelem – Filozófia Szak
Magiszteri

Kolozsvár

2007

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
1. Bevezető: mi az alkalmazott filozófia	3
2. Kategóriák, vád, védelem	4
3. A filozófia értelme Arisztotelésznél	7
4. Befejezés: kikökönt-e a filozófia?	10
Könyvészet	12

1. Bevezető: mi az alkalmazott filozófia

Mit sugall nekünk ez a szintagma, hogy alkalmazott filozófia? Első hallásra mindenképpen valami olyasmit, hogy egy már létező valamit, jelen esetben a filozófiát, ami amúgy elvont és légies, netán haszontalan, alkalmazzuk, rávetítjük a konkrétumokra, valami hasznát vesszük a reáltudományok terén. Minden bizonnyal legtöbb esetben így is értelmezik az alkalmazott filozófiát, nem véletlenül ez a legismertebb, hogy úgy mondjam alapértelmezett, interpretációja ennek a tudományágnak. Ez azonban egy monstruózus képet mutat a filozófiáról, amit pontosan az nem fogadhat el, aki filozófiával szeretne foglalkozni. A szabadság, a szabad gondolkodás tere, a kompromisszumok terepévé válik, a bátor és pontosan kérdezni tudó (tudatlan) filozófia megtört és ötlettelen butikos kisasszonnyá lesz (őt nevezték a középkorban szolgálóleánynak).

Nem tekinthetjük, következésképpen, elfogadhatónak ez az alapértelmezést, ez pontosabban: alapfélreértés¹. Az alábbiakban megpróbálunk kibontani egy más jelentéstartalmat, oly módon, hogy a szintagmában szereplő szavakat újra kérdezőre fogjuk. Vajon mit is jelentenek, nem zártuk-e le megszokottnak gondolt jelentéseik szerint használva, annak a lehetőségét, hogy feltárják magukban hordozott mélyebb jelentéseiket.

Először a filozófia szót vesszük szemügyre, itt pedig rögvest azzal a váratlan kérdéssel találjuk szembe magunkat, hogy *mi a filozófia*. Ha vesszük a bátorságot, hogy szembenézzünk ezzel a kérdéssel, akkor elsősorban a kérdezőt fogja átvilágítani a kérdés, a kérdezőt fogja megkérdezni. Ha valaki filozófiával szeretne foglalkozni, semmiképpen sem kerülhet el ezt a szembesülést. A filozófia legsajátosabb tulajdonsága, hogy meghatározhatja önmagát, de nemcsak, hogy megteheti, hanem egyenesen meg kell tennie. Mi a filozófia, egy sajátos kérdés, mert ezt csak egyedül a filozófia teheti fel magának, sem a tudományok, sem a művészetek, sem a vallás nem tudja meghatározni önmagát. Ahhoz, hogy ezt megtehessék ki kell lépniük önmagukból, ezáltal pedig máris a filozófia területére léptek át, a tudomány lényegén gondolkodó tudós már nem tudós, hanem filozófus. A filozófia esetében pedig éppen fordítva áll a helyzet, senki más nem tudja megmondani, hogy mi a filozófia lényege, mint egyedül a filozófia.

¹

Jelen eszmefuttatás során mindenekelőtt Király V István két írására alapozok, *Alkalmazott filozófia és a filozófia esélyei*, in: Király V István: *Filozófia és Itt-Lét*, valamint *Az alkalmazás és a tematizálás filozófiai esély-lehetőségei*, in: Karikó Sándor (szerk): *Az alkalmazott filozófia esélyei*.

Ezekben az írásokból pedig mindenekelőtt azt emeltem ki, ami arra bátorított, hogy a filozófiát elsősorban mint hozzám szólót értelmezzem. Az alkalmazott filozófia kulcsa pedig nem máshol keresendő mint az itt és most gondolkodó, kutató szubjektumban.

Mi a filozófia? Mielőtt azonban bármilyen szótári meghatározást keresnénk erre a válaszra, mielőtt megpróbálnánk úgy válaszolni, hogy milyen értelmezéseket ismerünk a filozófiatörténet során, avagy milyen értelmezések léteznek a kortárs filozófiában – ismerjük fel ebben a kérdésben a hozzánk szóló kérdést. Mi a filozófia nekem?

Ebből a kérdésből bomlik ki a szintagma másik tagjának, az *alkalmazott* szócskának a jelentése. Eszerint a filozófia nem egy elvont, légius tudomány, ami mellé jó lesz odaakasztani nehezezképpen az alkalmazott szót hogy közelebb jöjjön a konkrétumokhoz, az életünkben ismerős dolgokhoz. Amikor azt mondjuk, hogy alkalmazott filozófia, abban rejtetten éppen az van benne, hogy a filozófia ki kell, hogy lépjen önmagából, mintegy le kell mondania arról, ami valójában, és át kell változnia valami hasznossá, használhatóvá. Ha azonban szembenézünk azzal a kérdéssel, hogy *mi a filozófia nekem*, akkor a filozófiát már nem kell alkalmaznunk, csak fel kell tárunk a konkrétumokra, a jelenre vonatkozó relevanciáját. Eszerint az alkalmazott filozófia nem úgy történik, hogy egy már meglévő filozófiát valamibe bevonjuk, valamire rávesszük. Hanem csak komolyan vesszük és végiggondoljuk, következetesen, makacsul, el egészen a konkrétumokig, el egészen énhozzám-ig.

A filozófia alkalmazott volta éppen abban áll, hogy az ember a saját élethelyzetére vonatkoztatja, a filozófia az elvontságból a konkrétumok szintjére vonatkozik, a konkrét élethelyzetre. Miképpen Platón vagy Arisztotelész az adott görög társadalomra vonatkozóan fejtették ki filozófiájukat. Nem egy olvasótábornak szánták, és főképp nem egy olyan olvasótábornak, amely évszázadok avagy évezredek múlva fogja műveiket olvasni. Ők elsősorban az adott politikai helyzetre vonatkozóan fejtették ki gondolataikat, az őket jelen időben hallgatók számára. Ebben az értelemben a filozófia alkalmazott filozófia. Ahhoz, hogy a filozófia alkalmazott filozófia legyen nem kell tennie semmit, nem kell elmozdulnia, hanem önmagára eszmélnie, önmagát megvalósítania.

2. Kategóriák, vád és védelem

A *Kategóriák* Arisztotelész egyik legismertebb, ugyanakkor legvitatottabb műve. Az *Organon*, amely hat könyvből áll, Arisztotelész logikára vonatkozó írásait foglalja össze, ennek a gyűjteményes műnek első darabja a *Kategóriák*. Amint ezt már elhelyezése is jelzi, a *Kategóriák* egy bevezető jellegű mű, amely – legáltalánosabban véve – az állítás, a mondás lehetőségeiről és módzatairól szól. Ilyenképpen tekinthető úgy is, mint ami nemcsak a logikai művek bevezetője, hanem egyáltalán az egész arisztotelészi filozófia bevezetése. Legújabb kutatások viszont

megkérdőjelezték mindazt, amit a *Kategóriákról* tudni véltünk. Pierre Aubenque² szerint az Arisztotelész szerkesztők egyik legnagyobb tévedése azt volt, hogy összeállították az *Organont* és a *Metafizikát*, ezáltal túlléptek Arisztotelész eredeti szándékain, és egy olyan egységes mű értelmezést tettek közzé, ami nem állja meg a helyét. A *Kategóriák*³ elhelyezése pedig méginkább kérdéses, legalább annyira tekinthető a metafizikai könyvek egyik darabjának, mint a logikaiaknak, a sorrend kérdésességéről nem is beszélve.

Az írás meglepő módon egy kis nyelvtannal indul, a homonímiák, szinonímiák és a paronímiák tárgyalásával. Mindjárt az indulásnál, bár úgy tűnik ismerősek ezek a szavak és már sokat tudunk róluk, nyugodtan elfelejthetjük eddigi nyelvtani ismereteinket, sőt el is kell felejtünk, mert az egyáltalán nem fog megegyezni azzal, amit Arisztotelész fog mondani nekünk. „A kategóriatan összehoz továbbá olyan dolgokat, amelyeket a grammatika elkülönít egymástól, és elkülönít olyanokat, amelyeket a grammatika együvé helyez.”⁴ Rögtön látható tehát, hogy itt nem egy nyelvtani értekezéssel állunk szemben, Arisztotelészt a szavak valamilyen más szempontból érdeklik. Vajon mi lenne az?

A logika és a nyelvtan Arisztotelésznél összefonódnak, mert a görög nyelvben a logos (λογος) jelentésében együtt van: szó, gondolat, a megnevezett dolog maga⁵. A szó itt nem csak egy nyelvtani kérdés, hanem ontológiai is, mert magába foglalja a létezőt. A logika pedig (ebben elodázhatatlanul benne van a logos szó) amikor a gondolatok rendszerezését tűzi ki célul, akkor egyszerre a szavakat is rendszerbe kell foglalnia és magukat a dolgokat is osztályozza ezáltal.

A tíz kategória a bevett latin fordítás szerint a következő:

szubsztancia (οὐσία=uszia vagy τί ἐστι=ti eszti, önálló lényegiség, essentia)

mennyiség (ποσόν=poszón, quantitas)

minőség (ποιόν=poión, qualitas)

viszony (πρός τι=prosz ti, viszony, relatio)

hely (πού = pu, locus)

idő (ποτέ = poté, tempus)

helyzet (κεῖσθαι = keiszthai, situs)

birtoklás (ἔχειν = ekhein, „van valamije”, habitus)

cselekvés (ποιεῖν = poiein, „hatás”, actio)

² Pierre Aubenque: *Aristotel*, 369

³ Emelett foglal állást Pierre Aubenque is, Constantin Noica is idézett műveikben

⁴ David Ross: *Arisztotelész*, 35

⁵ v. ö.: Noica: *Pentru o interpretare...*, 55.

elszenvedés (πάσχειν = paszkhein, passio)

A latin fordítás sok esetben ferdítést jelent, leginkább problémás fordítás éppen az οὐσία fordítása. Az eredeti görög szavak mind kérdést jelentenek⁶ Következésképpen helyesebb ha így fordítjuk: οὐσία (uszia), ki?, mi? kicsoda? micsoda?; ποσόν (poszón), mennyi? mekkora?; ποιόν (poión), milyen? és így tovább.

Ezek közül Arisztotelész csak hatról beszél a felsoroláson túl, abból is részletesebben csak négyről, és más műveiben sem fordul elő sehol a kategóriáknak ez a teljes felsorolása. Ez később problémákat vet fel, éppen ezért Kant esetlegesnek és rögtönzöttnek mondja ezt a kategóriatáblázatot, amivel szemben ő egy 12 tagból álló kategóriatáblázatot fogalmaz meg.

A nyelv természetes formája, a számunkra legismertebb, legközelebb álló formája a mondatok, azaz az összekapcsolt szavak. A kategóriák ezzel szemben olyan szavak, amiket összekapcsolás nélkül mondunk. “Amiket mondunk, vagy összekapcsolva, vagy kapcsolat nélkül mondjuk. Összekapcsolva mondott szavak például az ember fut, az ember győz. Kapcsolat nélkül mondott szavak például ember, marha, fut, győz.”⁷ Észre kell vennünk azonban, hogy a *Kategóriák* egyik kulcsfogalma éppen az állítás, állíthatóság fogalma, a mű központi kérdése éppen az, mit miről állíthatunk és milyen módon. Bár a különálló szavakat vizsgálja, ezek a szavak mindenestől fogva az összekapcsolásra törnek, a szavak a mondatokban találják meg saját formájukat, jelentésüket, a maguk különállásában életüket veszítették. A kategóriák meghatározásánál két szempontot vesz figyelembe: alanyban vannak-e vagy nem, a másik szempont pedig: állíthatók-e valamiről vagy nem, illetve róluk mi állítható és hogyan.

Azok a szavak azonban, amiket Arisztotelész vizsgál, azok mind kérdőszók. Arisztotelész logikája nem a válasszal kezdődik, hanem a kérdéssel. A szerző célja nem az, hogy a szavakat “kategorizálja”, azaz csoportosítsa, hanem megvizsgálja, éppen a kötődéseik szempontjából, nem válaszol, hanem kérdez. Minden bevezetést kategóriát éppen a kötődése szempontjából vizsgál meg: a szubsztanciát a tapasztalathoz köti, amikor azt mondja, hogy “legfőképpen, elsősorban és leginkább azt nevezzük szubsztanciának, ami nem állítható egy bizonyos alanyról és nincs is egy bizonyos alanyban, például egy bizonyos ember vagy egy bizonyos ló”⁸ azaz a partikuláris vagy más szóval elsődleges szubsztancia. A többi kategóriát pedig a továbbiakban az szubsztanciához való viszonyukban vizsgálja.

⁶ v. ö. Noica: id. m., 72-76.

⁷ Arisztotelész: *Kategóriák*, 17.

⁸ Arisztotelész: *Kategóriák*, 25.

A kategóriákra vonatkozó további kutatás egyre merészebb és áldozatosabb vállalkozás formáját ölti. Hiszen egy olyan nyelvezetben megfogalmazott gondolatok következnek, amik, a maguk fokozhatatlan egyszerűségében, szükszavúságában, számunkra már egészen ismeretlen és idegen. Következésképpen egy ismeretlen területen fogunk felfedező munkát végezni. Mindjárt a „kategóriák” cím problémákat vet fel. A „kategória” szó eredetileg vádat jelentett, vagyis olyan kijelentéseket, melyek (egy gyanúsítottól) állíthatóak, és ez utóbbi értelme miatt, többes számban kezdték a peripatetikusok a „κατηγορία του ὄντος”, vagyis „a lét állítmányai” értelemben használni. A szó etimológiája: késői latin categoria, a görög κατηγορία (állítás) szóból, a katEgorein (vádolni, állítani): kata- + agora (közgyűlés), ageirein (gyülekezni) szavakból.

A szó némiképpen meghökkentően hat egy logikai mű címeikét, úgy hatott már az ókori olvasók számára is, mint ahogyan ezt a görög kommentáríróktól tudjuk⁹. Megszületik egy szelídített értelmezése, miszerint Arisztotelész csak átvette a köznapi nyelvből de egészen más értelemben kívánta használni, ezt az eljárást pedig ő maga magyarázza, amikor a 7. fejezetben kitér arra, hogy bizonyos esetekben a filozófusnak új szavakat kell alkotnia, ahhoz, hogy mondanivalóját tisztábban kifejezhesse.

A mű bátorságának szellemében értelmezve viszont a szó jelentését nem kell leszelídíteni, jogvást érthetjük úgy, hogy a Arisztotelész a szavakat fogja perbe. Legelőször is a mondatokat, a nyelv természetes formáját fogja perbe, mint ahogyan egy filozófusnak mindig is perbe kell fognia a dolgokat, és nem vehet semmit magától értetődőnek. A vizsgáló eljárás hatására a mondatok hamarosan szavakra hullanak szét. Ezeket a szavakat vizsgálja Arisztotelész, mígnem eljut a szavak végső formájához, a tovább már nem egyszerűsíthető végső nemekhez, ezeket nevezi ő kategóriáknak. Semmi nincs, amire a filozófus ne kérdezne rá. Az ő kérdezése mindenben a valóságot keresi, a megbízhatót, azt a fajta ismeretet, amit semmi meg nem ingathat.

3. A filozófia értelme Arisztotelésznél

Az alkalmazott filozófia felől közelítünk a *Kategóriákhoz*, és ez nem könnyű feladat, hiszen e művet kommentárírók hosszú sora értelmezte már, éppen ezért igen jelentős és szerteágazó hatástörténete van. Kísérletünk éppen arra irányul, hogy ezt a szöveget minél egyszerűbben, ha úgy tetszik naivabban olvassuk, hiszen akkor tud megszólalni számunkra, abban az értelemben, ahogyan fentebb közelítettünk a filozófiához.

⁹ Porfir – Dexip – Ammonius: *Commentarii la Categoriae lui Aristotel*, 42.

A *Kategóriák* egyszerű és mégis idegennek, ismeretlennek megmutatkozó szövegét olvasva elodázhatatlanul szembetaláljuk magunkkal azzal a kérdéssel, hogy mi a filozófia. Vajon miért sugárzik ilyen erővel ez a kérdés? Ebben a szövegben valami olyasmit érezhetünk meg, hogy az alapoknál vagyunk, a dolgok forrásánál, ott, ahol a dolgok és a dolgok nevei, az ismeret, és a nyelv egy helyen lakoznak.

A könyvecske szövege nyugodtan hömpölyög, rövid célratoró mondatok, egyszerű szavak¹⁰, rövid fejezetek, van benne valami kimozdíthatatlan, valami a nyugodtságnak abból a jellemzőjéből, hogy kizökkenhetetlen. (A kizökkenés szó hozza magával azt a jelentéstartományt, ami a *Hamlet*ben fogalmazódik meg, hogy “kizökcent az idő”¹¹ azaz az események elszabadultak, a dolgok eltorzultak, a viszonyok már nem felismerhetőek. Ezzel az állapottal szegül szembe az arisztotelészi szöveg kizökkenhetetlensége.)

Fontosnak érezzük ezt a jellemvonást, hogy kizökkenhetetlen. Ez alatt azt értjük, hogy a szövegben azok a bonyolult összefüggések, amik aztán később évszázadokon keresztül fejtörést okoztak az olvasóknak és értelmezőknek, röviden és tömören, 2-3 mondatban van kifejtve. Ugyanilyen röviden és tömören van, ez esetben inkább azt kell mondanunk, ugyanolyan hosszan, azok a dolgok is, amik minden olvasó számára mintegy magától értetődő, azaz már régtől fogva ismerős.

Az *Organon* könyveiről mondja a szakirodalom, hogy hangsúlyozottan akroamatikus jellegűek, azaz csak egy vázaltszerű szöveg, amit Arisztotelész maga csak a tanítványoknak, élő szóban fejtett ki teljesen. A nyugodtan hömpölygő, egyszerűnek tűnő szöveg elrejtje magát. Ebből az elrejtettségből csak a személyes találkozás tudja előcsalogatni a szöveget, csak az élő jelenlét tudja szóra bírni azt. A kezdő filozófusnak, ahogyan Husserl mondaná, a kérdezőnek ki kell tennie magát az alapvető kérdéseknek, amik a *Kategóriák*ban sorakoznak elé.

Mi a filozófia, következésképpen, Arisztotelésznél? A megismerő és az ismeretalkotó értelemnek a rettenthetetlen megállása a dolgokkal, az eseményekkel szemben¹². Semmi sem magától értetődő – az egyszerű dolgok, hétköznapjaink ismerős összefüggései ugyanúgy állnak előttünk miképpen a

¹⁰ Jellemző módon éppen a *Kategóriák*hoz kötődő ma már alapszavaknak vélt kifejezéseket mind Arisztotelész után találták ki az értelmezők, úgymint: akcidens, univerzális, partikuláris, predikáció-tan, posztpredikamentum és mások.

¹¹ Shakespeare: Összes drámái, 3. kötet, 273.

¹² Ez a fajta különállás a szubjektum és a létező dolgok között, a filozófia egyik leggazdagabb forrása. Ugyanezt a gondolatot találjuk meg Kantnál, amikor a megismerés transzcendentális jellegéről beszél. Később pedig Edmund Husserl ugyanerre az alapélményre építi fel hatalmas alkotását, a fenomenológiai filozófiát.

megfejthetetlen, titokzatos dolgok – a megismerő értelemnek mindent meg kell ismernie, és a maga fogalmi hálójával be kell vonnia, meg kell neveznie azt, és a dolgok sokasága között valahol el kell helyezni. Mert ezt megelőzően semmi sem menekülhet meg a megkérdések elől, valóban létezik-e, milyen módon, mi a mértéke, hol helyezkedik el, milyen időben lakozik stb.

Korábban azt mondtuk, hogy ebben a szövegben valami olyasmit ismerhetünk fel, hogy az alapoknál vagyunk, a dolgok forrásánál. Azaz ott vagyunk, ahol a dolgok nevet kapnak. És ezen a helyen lenni a filozófia kitüntetett pillanata. A mű egy olyan fejezettel indul, ahol Arisztotelész a szavak fajtáiról beszél, meghatározza, hogy mit jelent az homonímia, szinonímia, paronímia. Porphüriosz kommentárjában¹³ kitér erre a váratlan kezdésre, először felteszi a kérdést, hogy ez az írás mégis nem egy nyelvtani traktátus-e, aztán pedig megcáfolja ezt a feltevést. Fontos tisztázni a szavak jellegét, hogy egészen világosan kifejezhető legyen a továbbiakban a kategóriák tana, nehogy a tárgyalás közepén akadjon el és kelljen tisztázni a felhasznált szavakat, mondja Porphüriosz. Azonban a kategóriák maga is csak nevek, olyan nevek, amik már tovább nem egyszerűsíthetőek. Ezek a nevek azonban mindvégig a dolgokra vonatkoznak, és nem vesztik el ezt a konkrét kötődésüket. Ha Arisztotelész *logos*-t mond, akkor ő nem csak a szóról beszél, hanem az abban bennfoglalt dolgokról is. Ebben a megvilágításban nyer fontosságot az a tény is, hogy mindjárt a bekezdő fejezetben a nyelvi kifejezések tisztázásával kezdi, ezek közül is éppen a homonímiával. Ugyanis tudatosítani akarta, hogy ugyanazok a szavak több dolgot is jelölhetnek, ez a fajta egybeesés azonban pusztán véletlen, ugyanaz a hangalak egészen különböző dolgokat takar. Ez egy igen fontos zavarkeltő elem a nyelvben, amit Arisztotelész mihamarabb tisztázni szeretne. Mintegy ezzel kívánja rehabilitálni a szavakat, hogy a következőkben bizvást tudjuk használni őket.

Mit jelent a kizökkentség a filozófia esetében? Amikor a filozófia öncélúvá lesz, amikor filozofálgatássá lesz, amikor a viszonyok eltorzulnak, azaz a filozófia elveszíti kapcsolatát a valósággal és elveszíti kapcsolatát a konkrét személlyel. A filozófia művelése könnyűvé lesz, tehermentesített, mert eltűnik a filozófiából a személyes felelősség. Arisztotelész, egyes feltételezések szerint, azért nem akarta kidolgozni a műveit és kiadni őket, hogy ne kerülhessenek könyvei akárkinek a kezébe. A filozófia művelése ugyanis, Arisztotelész szerint, hatalmas felelősséggel jár. Arisztotelész filozófiája a kizökkentség előtti filozófia, a személyes felelősség filozófiája.

A kizökkentség előtti állapot még valamiben megmutatkozik: a szavak szerepe Arisztotelész szerint semmi egyéb nem lehet, minthogy a dolgokat írják le. A szavaknak, és a mondatoknak nem volt

¹³ Id, 48-53.

önmagukban értéke és nem volt a dolgoktól különszakadt élete, mint ahogyan ez a modern korban, az intertextualitás világában, megszokottá vált számunkra. Most azonban, hogy visszatalálhattunk arra a helyre, ahol a dolgok és a szavak egymásra találnak és egymásba ölelkeznek, fürödünk meg ezen a helyen, hogy felfrissülten továbbléphessünk. A filozófia alkalmazást nyert, mert aktuális lett, és útbaigazító lehet számunkra. Azonban fontos mozzanat, hogy azok a dolgok, amik nevet kapnak, azok mind egyedi dolgok. Azaz nem csak a szubsztanciát tartalmazzák, hanem a többi kategória is mind meghatározóként jelen van. Önmagában nem elég egy dolog meghatározására csak a szubsztancia, meg kell határoznunk más, a konkrét vonatkozású jellemzőit (milyen, mekkora, mikor, kié, hol...). (Kant ezt az összefüggést a későbbiekben úgy határozza meg: "az érzéki szemléletek fogalmak nélkül vakok, a fogalmak szemléletek nélkül üresek"). Ha mindezek a kérdések próbáját kiállták a dolgok, akkor önállókká és egyedivé lettek, konkrétakká és az ember számára megragadhatóvá. Ebben a találkozásban, egyediséget nyerve, a dolgok az ember rendelkezésére állanak, ezt tekintjük a filozófia ünnepi pillanatának. Ugyanis itt megszületik a megértés, egy olyan megértés, amiben benne van a használhatóság, a gyakorlati használhatóság. Hosszú évszázadokon keresztül a megértés mozzanat hiányossá és fogyatékosá lett, amikor is a megértésből kiszakadt az alkalmazás és a használás mozzanata. Ezt a hiányosságot próbálja korrigálni Gadamer, amikor az 1960-ban megjelent *Igazság és módszerben* a romantikus hagyományra hivatkozik, amelyben a megkülönböztették egymástól a *subtilitas intelligendi*-t (megértés) és a *subtilitas explicandi*-től (magyarázat). Ehhez a pietizmus hozzáadott még egy harmadikat, a *subtilitas applicandi*-t (alkalmazás). Gadamer azt bizonyítja be, hogy ez a három mozzanat belső egységben van. „Mert mi, épp ellenkezőleg, úgy gondoljuk, hogy az alkalmazás ugyanolyan integráns alkotórésze a hermeneutikai folyamatnak, mint a megértés és az alkalmazás”¹⁴ A filozófia visszatalált a szubjektumhoz, az egyszeri, konkrét személyhez, eljutott egészen énhozzám-ig. Itt a filozófia pedig nem más mint alkalmazott filozófia.

4. Befejezés: kizökkent-e a filozófia?

Ez a ki-nem-zökkent filozófia nem kizökkentő-e? Nem nyugtalanító és ösztönző és eszmélésre bíró? Nem éppen a mi kizökkentségünkben zökkent ki? Nem éppen öntudatlan kábaságunkból ráz fel? Arisztotelész a *Kategóriákban* éppen az összekapcsolás nélküli szavakat vizsgálja. Végso soron pedig azért vizsgálja őket, hogy ne használjunk olyan szavakat, amiket mi összekapcsoltaknak hiszünk, miközben éppen az összekapcsoltság, azaz az értelem hiányzik belőlük, úgy beszél az összekapcsolás nélküli szavakról, hogy közben a kapcsolatokról, az állítások érvényességét vizsgálja meg.

¹⁴ Gadamer: *Igazság és módszer*. 218.

Befejezéséppen hadd vessünk egy futó pillantást arra a mozzanatra, amely a *Kategóriák* egyik, talán, legizgalmasabb, leginkább kizökkentő feszültségét adja. Amikor Arisztotelész a kapcsolat nélküli szavakról beszél, akkor a szavak közt igen erős kötődéseket tár fel. Mindezek között talán legnagyobb erővel bír az a kapcsolat, amit a következő mondatban tár fel: “Legfőképpen, elsősorban és leginkább azt nevezzük szubsztanciának, ami nem állítható egy bizonyos alanyról és nincs is egy bizonyos alanyban, például egy bizonyos ember vagy egy bizonyos ló.”¹⁵ Azaz ő maga is elsődlegesnek, legfontosabbnak és leginkább szubsztanciának nevezi azt, ami a későbbiekben a partikuláris szubsztancia nevet kapja. Amikor Arisztotelész a *Kategóriák*ban arra vállalkozik, hogy a legáltalánosabb neveket, a tovább már nem egyszerűsíthető osztályneveket keresse meg, akkor ebben a keresésben az ő kiindulási pontja az egyedi, az egyszeri. Az, amit semmi másról nem állíthatunk, mert csak egyszer van, és semmi más nem hasonló hozzá. Az egyedinek és a legáltalánosabbnak ez a feszültsége alapozza meg Arisztotelész logikáját, és teszi elevenné ezt a művet. Valahol a gondolkodás, a filozófia kezdeténél vagyunk, amikor az egyedit az ember meg akarja fogalmazni, meg akarja nevezni az élményét, az egyszeri, megrázó élményét, valamit állítani akar róla. És akkor tovább kell lépnie, azokhoz a szavakhoz, amik állíthatóak, azaz általánosak (későbbi néven: univerzális szubsztanciák, univerzális járulékok).

Mit jelent, végső soron Arisztotelész szerint az, hogy összefüggéssel használni a szavakat? Azt jelenti, hogy a konkrétumhoz, az egyedihez kötni, az egyéni tapasztalathoz, ezért van a partikuláris szubsztancia kitüntetettsége. Miközben nem maradhatunk pusztán az egyéninél, az egyedinel, mert akkor némák maradunk és legfennebb újjal mutogatunk, szétszóródunk és elveszünk az élményeink sodró pillanatnyiségében. Egyik mozzanatot sem spórolhatja le az az ember, aki felelősséggel kíván szólni! Aki szólni kíván, annak előbb kérdeznie kell!

Kizökkentő-e a filozófia?

¹⁵ Arisztotelész: *Kategóriák*, 25.

Könyvészet

1. Anzenbacher, Arno: Bevezetés a filozófiába. Herder, Budapest, 1995.
2. Arisztotelész: Kategóriák. Kossuth, Budapest, 1993.
3. Aubenque, Pierre: Aristotel in: Aristotel: Categorii. Despre interpretare. Humanitas, Bucuresti, 2006.
4. Francis E. Peters: Termenii filosofiei grecesti. Humanitas, Bucuresti, 1993.
5. Gadamer, Hans-Georg: Igazság és módszer. Osiris, Budapest, 2006.
6. Karikó Sándor (szerk): Az alkalmazott filozófia esélyei. Áron, Budapest, 2002.
7. Király V. István: Filozófia és Itt-Lét. Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1999.
8. Noica, Constantin: Pentru o interpretare a Categoriilor lui Aristotel. In: Aristotel: Categorii. Despre interpretare. Humanitas, Bucuresti, 2006.
9. Porfir, Dexip, Ammonius: Comentarii la categoriile lui Aristotel. Editura Academiei R. S. R., Bucuresti, 1968.
10. Ross, David: Arisztotelész. Osiris, Budapest, 2001.
11. Shakespeare, William: Hamlet in: Shakespeare, William: Összes drámái. Magyar Helikon, Budapest, 1972.